

І.В. Нестеренко, канд. екон. наук

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА АУДИТУ ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ ПІДПРИЄМСТВА

Наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми з удосконалення оцінки, бухгалтерського обліку та аудиту корпоративних і боргових фінансових інвестицій у сучасних умовах господарювання.

Представлено теоретическое обобщение и предложено новое решение научной проблемы по совершенствованию оценки, бухгалтерского учета и аудита корпоративных и долговых финансовых инвестиций в современных условиях хозяйствования.

The paper presents a theoretical synthesis and proposed a new solution of scientific problems to improve the evaluation of accounting and auditing corporate debt and financial investment.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогодні особливо гостро постає необхідність вирішення проблеми розвитку інвестиційної діяльності в період ринкової трансформації, у час, коли економіка у зв'язку з перепрофілюванням більшості підприємств потребує значних обсягів інвестицій. Додатковому залученню інвестиційних ресурсів також сприяють приватизаційні процеси. Як заявляють провідні світові фінансові інститути, однією з важливих проблем низької активності інвестиційного ринку в Україні є певний рівень недовіри до фінансової звітності та економічної інформації, що розглядається українською стороною. Зазначені документи не лише не дозволяють приймати рішення про фінансування, але й не дають змоги оцінювати ефективність отриманих пропозицій. Тому вітчизняні системи обліку, аналізу, аудиту, що пов'язані з інвестиційними вкладеннями, вимагають удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо методики оцінки, обліку та аудиту фінансових інвестицій розглядаються в працях І.О. Бланка, С.Ф. Голова, З.В. Задорожного, С.Я. Зубілевич, Г.Г. Кірейцева, Я.Д. Крупки, В.М. Пархоменка, А.А. Пересади, В.С. Рудницького, В.В. Сопка та ін. Питання обліку та інформаційного забезпечення фінансового інвестування досліджуються в працях провідних зарубіжних вчених: Р. Адамса,

В.Д. Андрєєва, Е.А. Аренса, Н.П. Баришнікова, В.В. Бочарова, П.І. Камишанова, В.В. Ковальова, Дж. К. Лоббека, О.В. Соловйової, Дж. К. Робертсона. Проте залишається невіршеною низка питань, пов'язаних з адаптацією світових принципів і підходів до оцінки, обліку й аудиту фінансових інвестицій до вітчизняних умов господарювання. Новими для вітчизняної практики є питання документального оформлення, реєстрації фактів господарської діяльності, відображення інвестиційних процесів у звітності.

Мета та завдання статті. Метою статті є висвітлення результатів щодо розробки й обґрунтування комплексу науково-методичних положень щодо удосконалення обліку та аудиту фінансових інвестицій, їх гармонізації з практикою та міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час здійснення фінансових інвестицій та їх обліку обов'язковим є дотримання певних умов: фінансові інвестиції потрібно вкладати за межі суб'єкта, що інвестує кошти, з відповідним оформленням документації, передбаченої господарським законодавством, та взамін на одержання права на відповідну частку в майні об'єкта інвестування чи набуття боргових зобов'язань. Отже, фінансовими інвестиціями слід вважати активи, вкладені в інші суб'єкти господарювання в обмін на корпоративні права чи боргові зобов'язання з метою отримання прибутку або інших вигод. Таке уточнення поняття фінансових інвестицій конкретизує їх сутність із позиції власності: в обмін на вкладені кошти підприємство одержує інші активи у формі корпоративного права чи боргового зобов'язання. Тому до корпоративних фінансових інвестицій доцільно відносити активи, отримані у формі права на частку в капіталі й участь в управлінні об'єктом інвестування, а боргові фінансові інвестиції класифікувати як активи, що отримані у формі набуття боргового зобов'язання взамін на вкладені кошти.

Принципово важливою є класифікація фінансових інвестицій, зокрема, за терміном утримання (поточні, довгострокові), з позиції власності (корпоративні, боргові) та з метою оподаткування (юридичних та фізичних осіб). Класифікація за терміном утримання передбачена Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку (П(С)БО) і широко застосовується на практиці. Класифікація з метою оподаткування також має належне застосування, але її критерії не впливають на оцінку та облік фінансових інвестицій з їх подальшим відображенням у фінансовій звітності.

За відношенням до власності фінансові інвестиції

рекомендовано поділяти на: фінансові інвестиції, які засвідчують корпоративні права (корпоративні); фінансові інвестиції, що мають боргову природу (боргові). Зазначений поділ є необхідним для оцінки та розмежування економічно неоднорідних фінансових активів із наступним їх відображенням у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності (рис.).

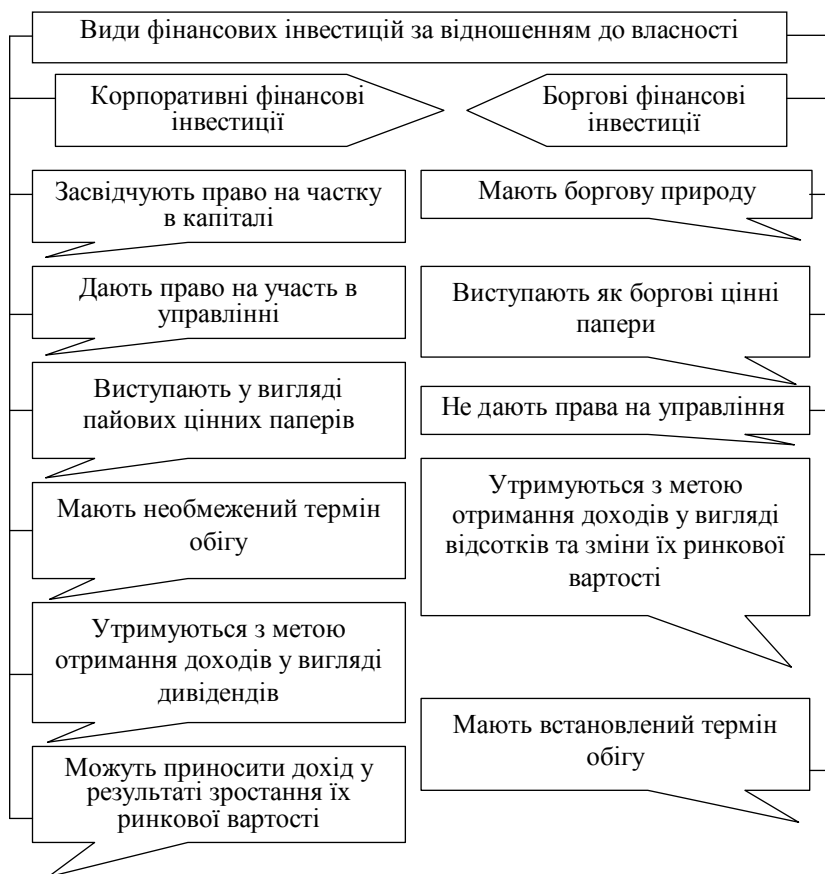

Рисунок – Характерні риси корпоративних та боргових фінансових інвестицій

Поділ фінансових інвестицій на корпоративні та боргові дасть змогу спростити класифікаційні ознаки фінансових інвестицій,

оскільки зникне потреба в класифікації боргових фінансових інвестицій за ступенем впливу інвестора на об'єкт інвестування, а для корпоративних фінансових інвестицій не потрібно буде визначати мету їх утримання.

За міжнародними стандартами обліку, поняття фінансових інвестицій включає дві складові: власне фінансові інвестиції та фінансові інструменти [1, с. 122].

Довгострокові інвестиції, які надають право власності, але не дають можливості суттєво впливати на об'єкт інвестування, запропоновано відображати в обліку і фінансовій звітності за їх собівартістю з урахуванням зменшення корисності, якщо неможливо достовірно визначити їх справедливую вартість. Метод оцінки за справедливою вартістю, який передбачений діючими стандартами обліку, не знайшов широкого застосування на практиці через відсутність розвиненого фондового ринку в Україні та відповідно важелів визначення адекватної справедливої вартості.

Доведено, що сучасна система обліку фінансових інвестицій, яка регламентована відповідним П(С)БО 12, потребує деяких уточнень, оскільки не враховує прийнятого в міжнародній практиці поділу таких інвестицій на боргові та корпоративні. Зазначена проблема виникла через невідповідність норм П(С)БО 13 „Фінансові інструменти” та міжнародного стандарту МСБО 39 „Фінансові інструменти: визнання та оцінка”. Доцільно внести зміни до діючого Плану рахунків обліку з метою більш повного відображення корпоративних та боргових фінансових інвестицій (табл. 1).

Таблиця 1 – Система рахунків другого порядку з обліку довгострокових фінансових інвестицій

Код	Діюча система рахунків	Код	Пропонована система рахунків
141	Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі	141	Корпоративні фінансові інвестиції за методом обліку участі в капіталі
142	Інші інвестиції пов'язаним сторонам	142	Інші корпоративні фінансові інвестиції
143	Інвестиції непов'язаним сторонам	143	Боргові фінансові інвестиції

Також необхідно більш розгорнутого відображати в балансі інформацію щодо корпоративних фінансових інвестицій, які обліковуються за методом участі в капіталі: розгорнуто часток в активах та зобов'язаннях з включенням до його валюти чистої вартості капіталу (чистих активів). Така інформація більш наочно характеризує структуру інвестованого капіталу та дає змогу приймати ефективні економічні рішення (табл. 2).

**Таблиця 2 – Фрагмент удосконаленої ф. № 1 „Баланс”
(рядки 040-045)**

Довгострокові фінансові інвестиції	Код рядка
Боргові фінансові інвестиції	040
Корпоративні фінансові інвестиції: (042 + 045)	041
– які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств (043-044)	042
– частка в активах	043
– частка в зобов'язаннях	044
– інші фінансові інвестиції в корпоративні права	045

Боргові фінансові інвестиції характеризуються такими властивостями: мають боргову природу; виступають як боргові цінні папери; як правило, мають встановлений термін обігу; утримуються підприємством до їх погашення з метою отримання доходу у вигляді відсотків або придбані з метою перепродажу й отримання доходу за рахунок зростання ринкової вартості інвестицій.

Після первісного визнання боргові фінансові інвестиції запропоновано оцінювати та обліковувати за справедливою вартістю, за винятком наданих позик та фінансових активів, які не котируються на активному ринку і справедливую вартість яких достовірно визначити неможливо. Такі інвестиції доцільно оцінювати та відображати в обліку за амортизованою собівартістю із застосуванням методу визначення ефективної ставки відсотка. Фінансові інвестиції, які не мають фіксованого терміну погашення, рекомендовано оцінювати за собівартістю [2, с. 325].

Доведено неточність розрахунку ефективної ставки відсотка за методикою, що наведена в П(С)БО 12 „Фінансові інвестиції”. Як альтернативний підхід запропоновано використовувати можливості програмного продукту фірми Microsoft, зокрема табличного редактора

Excel для автоматичного розрахунку ефективної ставки відсотка й амортизації дисконту (премії).

Аудит фінансових інвестицій рекомендовано класифікувати залежно від завдань, що ставляться замовником аудиту:

- у складі фінансової звітності;
- під час виконанні завдань спеціального призначення.

Кожен із зазначених напрямів аудиту фінансових інвестицій має свою мету, завдання, об'єкти, джерела, нормативно-правову базу, умови складання договорів, прийоми. У першому випадку аудит базується на операціях, пов'язаних зі всією діяльністю підприємства, в іншому – з суто інвестиційною сферою. Відповідно визначено стратегію аудиту під час перевірки фінансових інвестицій: як складової фінансової звітності та як самостійного завдання спеціального призначення.

У процесі аудиту фінансових інвестицій з виконання завдань спеціального призначення залежно від поставлених замовником завдань аудитор повинен висловити думку стосовно привабливості окремих інвестиційних проєктів, ступеня ризику інвестування, доцільності та ефективності здійснюваних фінансових вкладень [3, с. 341]. Під зазначені програми аудиту розроблено документацію, визначено структуру аудиторських процедур та тести контролю фінансових інвестицій. Розроблено та впроваджено для порівняння даних Головної книги, реєстрів обліку та фінансової звітності на досліджуваних підприємствах такі форми робочих документів аудитора:

- з перевірки правильності поділу корпоративних фінансових інвестицій за видами;
- з перевірки правильності та законності вартісної оцінки;
- з перевірки аналітичного обліку боргових фінансових інвестицій;
- з вибіркової інвентаризації цінних паперів.

У випадках, коли одні підприємства контролюють інші суб'єкти господарювання, виникає необхідність у складанні інвестором консолідованої фінансової звітності. Консолідація фінансової звітності групи суб'єктів базується на об'єднанні інформації фінансових звітів материнської компанії та дочірніх підприємств.

Як показала практика перевірок, консолідація звітності здебільшого зводилась до постатейного додавання аналогічних статей активів, зобов'язань та капіталу, доходів та витрат, що негативно впливало на достовірність показників консолідованої фінансової звітності. Аудит консолідованої фінансової звітності повинен усувати

можливі її перекручення шляхом здійснення спеціальних розрахунків та процедур.

Процедури та методи такого аудиту мають деякі особливості і зводяться до перевірки правильності визначення у консолідованому звіті сукупної вартості майна, зобов'язань і капіталу групи підприємств із урахуванням внутрішньо-групових відносин та частки меншості. Як свідчать дослідження, основні порушення полягають у типових випадках, що спричиняють недостовірність фінансової звітності через невірне встановлення ступеня контролю інвестора над об'єктом інвестування:

- дочірнє підприємство знаходиться в одному регіоні з учасниками, що мають частку менш ніж 50% у дочірньому підприємстві, але які через близьке місце розташування (наприклад, в одному адміністративному приміщенні) мають можливість здійснювати поточний контроль за діяльністю дочірнього підприємства, на відміну від інших учасників;

- дочірнє підприємство веде діяльність, пов'язану з діяльністю материнського, і залежить від постачання матеріальних ресурсів та прийняття технічних рішень від засновників, що володіють менш 50% статутного капіталу дочірнього підприємства;

- інтереси учасників із меншим чином розглядають професійні кадри управлінського персоналу дочірнього підприємства у той час, коли материнське підприємство не може забезпечити відповідними власними кадрами управління дочірнього підприємства.

Висновки. Доведено, що найбільш суттєвими помилками, які допускаються під час складання консолідованої звітності, є: завищення валюти консолідованого балансу через включення до неї внутрішніх інвестицій (материнської компанії у дочірні підприємства); віднесення до підсумків консолідованої звітності внутрішньогрупових оборотів та внутрішньогрупових сальдо; завищення доходності через включення в консолідований звіт нереалізованих прибутків; неврахування під час консолідації частки меншості.

Список літератури

1. Голубка Я. В. Оцінка фінансових інвестицій в системі обліку / Я. В. Голубка // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія "Економіка". – 2006. – Вип. 21. – С. 122–125.

2. Гитман Л. Дж. Основы инвестирования / Л. Дж. Гитман, М. Д. Джонк; пер. с. англ. – М. : Дело, 2011. – 1008 с.

3. Шерстюк О. Л. Проблеми контролю інвестиційної привабливості підприємств / О. Л. Шерстюк // Економіка та підприємництво: стан та перспективи : зб. наук. праць. – Київ : КНТЕУ. – 2008. – С. 341–346.

Отримано 30.03.2012. ХДУХТ, Харків.

© І.В. Нестеренко, 2012